

ÉRETTSÉGI VIZSGA • 2006. október 24.

**MAGYAR NYELV
ÉS IRODALOM**

**KÖZÉPSZINTŰ ÍRÁSBELI
ÉRETTSÉGI VIZSGA**

**JAVÍTÁSI-ÉRTÉKELÉSI
ÚTMUTATÓ**

**OKTATÁSI ÉS KULTURÁLIS
MINISZTERIUM**

A szövegértési feladatok megoldásának értékelése, pontozása

A lehetséges tartalmi elemekben adott válaszoktól eltérő minden jó megoldás értékelendő!

1. A válaszokra csak a javítási-értékelési útmutatóban adott pontszámok, illetve rész-pontszámok adhatóak.
2. A hiányzó válasz minden esetben 0 pont.
3. Az értékelő tanár a jelölt megoldásaiban jelöli a helyesírási hibákat. A helyesírási hibák pontozásához a mellékletben közöltek az irányadók.

Kemény Gábor: Szabó T. Attila száz esztendeje

Ez év január 12-én volt kerekén száz esztendeje, hogy a Nagyküküllő vármegyei Fehéregyházán megszületett Szabó T. Attila, Erdély nagy nyelvtudósa, a huszadik századi magyar névtan, nyelvjárastan, nyelv-, irodalom- és művelődéstörténet kiemelkedő kutatója, az MTA tiszteleti tagja.

Szabó T. Attila több mint hat évtizedes munkásságát két fő elv határozta meg: a tények tisztelete és ragaszkodása szűkebb hazájához, Erdélyhez. Mindmostanáig ő az a magyar nyelvész, aki a legnagyobb nyelvtörténeti anyagot gyűjtötte és publikálta. Tegyük azonban nyomban hozzá ehhez a Magyar Életrajzi Lexikonból vett megállapításhoz, hogy ezt az irdatlan terjedelmű anyagot alkotó módon fel is dolgozta: cikkekben, tanulmányokban, könyvekben és a nevét halhatatlanná tevő *Erdélyi Magyar Szótörténeti Tár* köteteiben. Ez utóbbi hatalmas munkálat is tanúsítja, hogy Szabó T. Attila nagy hatású tanáregyéniség, eredményes tudósnevelő is volt, hiszen a szótárat a szerkesztőnek 1987-ben bekövetkezett halála után tanítványai folytatták és teljesítik be.

Talán nincs is még egy nagy nyelvészünk, akinek életműve olyan mintaszerű gondossággal lenne összegyűjtve, mint Szabó T. Attiláé. Válogatott tanulmányai, cikkei 1970-től 1985-ig hat vaskos kötetben jelentek meg a bukaresti Kriterion Könyvkiadónál (I. *Anyanyelvünk életéből*, 1970; II. *A szó és az ember*, 1971; III. *Nyelv és múlt*, 1972; IV. *Nép és nyelv*, 1980; V. *Nyelv és irodalom*, 1981; VI. *Tallózás a múltban*, 1985.) A könyvsorozat zárókötetét (VII. *Név és település*, 1988) már posztumusz műként adta ki Budapesten az Európa Kiadó a szerző fiának, az azóta fiatalon elhunyt, kiváló tehetségű nyelvésznek, Szabó T. Ádámnak a gondozásában. Ez a hét kötet együttesen 4300 lap terjedelmű, és több mint félezer névtani, szótörténeti, népköltési stb. tárgyú írást tartalmaz. A köteteket Szabó T. Attila teljes munkásságának könyvésze egészíti ki, melyet felesége, Sz. Csáti Éva állított össze.

Szabó T. Attila legnagyobb jelentőségű műve az a jelenleg XII. köteténél tartó hatalmas szótár, amely *Erdélyi Magyar Szótörténeti Tár* címmel mutatja be a XVI-XIX. század erdélyi magyar nyelvének szókincsét, szó- és szóalaktörténetét, jelentésfejlődését. Ennek anyagát a szerkesztő levéltári forrásokból (periratokból, levelekből, egyéb kéziratokból) gyűjtötte össze, ezért példamondatai a kor beszélt nyelvét tükrözik, s az egykori életet a maga teljességében tárják az értő olvasó elé. Ennélfogva a Tár nemcsak a nyelvtörténészeknek vált nélkülözhetetlen munkaeszközzé, hanem a társadalom- és művelődéstörténet, a néprajz, az irodalomtörténet és a névtan kutatóinak is. A nem magyar ajkú kutatók munkáját segíti az a többlet, hogy a szótár az értelmezéseket nemcsak magyarul, hanem német és román nyelven is közli. Az I. kötet 1975-ben látott napvilágot (Szabó T. Attila ekkor lépett hetvenedik életévébe). Az utolsó olyan kötet, amely még a szerkesztő életében jelent meg, a IV. volt, 1984-ben (ez egyébként ominózus módon a *házsongárdi* szócikkkel végződik). A szótár kiadása a szerkesztő halála és az akkori román

viszonyok miatt évekre abbamaradt, s csak 1993-tól jelenhettek meg az újabb kötetek, immár Budapesten, az Akadémiai Kiadó gondozásában. A legutóbbi a XII., amely éppen a *tár* szócikkkel zárul. Remélhetőleg minél hamarabb kézbe vehetjük az utolsó kötetet is, amellyel teljessé válik ez a párját ritkító vállalkozás.

Lapunk jellege indokolja, hogy ne hagyjuk említetlenül Szabó T. Attila nyelvművelő tevékenységét sem, bár ez az ő munkásságában nem volt elsődleges jelentőségű. Tisztán látta azonban, és ennek a véleményének több ízben is hangot adott, hogy a kisebbségi helyzetben levő magyarságnak fokozott figyelmet kell fordítania nyelvhasználatának tisztaságára és épségére. „Mit akar a mai és mit akart egyáltalán a mindenkori nyelvművelő mozgalom?” – teszi fel a kérdést egy fiatalkori írásában, az *Anyanyelvünk épsége* címűben. Válasza akkor, 1937-ben, ez volt: „Lényegében semmi egyebet, mint hogy felébressze a nyelvi lelkiismeretet kábult álmából, és mindenkit az anyanyelv öntudatos használatának szükségességére serkentsen.” Ezt és a következőket, úgy vélem, ma is vallhatják és vállalhatják mindazok, akik (kisebbségben vagy többségben) az anyanyelv kutatására, ápolására tették fel az életüket: „A mai nyelvművelő mozgalom sem akar más célt szolgálni, mint azt, hogy a nemzeti műveltség egyik legfontosabb életmegnyilvánulásában, az anyanyelv használatában mindenkit ugyanarra a komolyságra vegyen rá, mint amelyet például egy mesterember munkájában, egy banktisztviselő számadásában, egy mérnök építkezési munkájában, egy lelkipásztor gyülekezete gondozásában és egy tanító gyermeknevelésében magától értetődő magatartásnak, elengedhetetlen követelménynek tart mindenki” (*Anyanyelvünk életéből*, 20-21. oldal). Azt, hogy e folytonosságot mai erdélyi kollégáink is elismerik, jelzi többek között az a tény, hogy az MTA határon túli kutatóállomásának feladatait is ellátó nyelvi iroda Szabó T. Attila Nyelvi Intézet nevet viseli Kolozsváron és Sepsiszentgyörgyön.

Szabó T. Attila életútját jelképes mozzanatok kísérték. Abban a községben látta meg a napvilágot, amelynek környékén Petőfi meghalt. Apa nélkül nőtt fel (mert édesapját már kétéves korában elveszítette), mégis ő vált az erdélyi magyar nyelvésztársadalom szeretett tisztelt apafigurájává. Végül pedig, amikor 1987. március 3-án a *Szótörténeti Tár* munkaközösségének megbeszélésére sietett, a Szabók bátyája, Kolozsvár nevezetes középkori műemléke közelében érte a hirtelen halál. Amiképpen ő is bátyája, erőssége volt az erdélyi magyar tudományosságának és művelődésének egész hosszú alkotó élete folyamán. És azóta is az, velünk élő, elevenen ható életművével, különösképpen pedig a beteljesedés előtt álló *Szótörténeti Tárral*. A mindmáig legnagyobb magyar szótárral.

Szövegközlés: *Édes Anyanyelvünk*. XXVIII. évfolyam 1. szám. 2006. február. 7. o.

1. Fölkérik Önt arra, hogy egy készülő életrajzi lexikon számára töltse ki a cikkben méltatott szerzőre vonatkozó adatlapot!

Név: Szabó T. Attila

Születési év, hónap, nap: 1906. január 12.

Születési hely (település, megye): Fehéregyháza, Nagyküküllő (vármegye / megye)

Elhalálozási év, hónap, nap: 1987. március 3.

Elhalálozási hely (város): Kolozsvár

Válogatott tanulmányait megjelentető kiadók (a kiadók neve és székhelye): Kriterion Könyvkiadó, Bukarest; Európa Kiadó, Budapest

Adható: 6, 5, 4, 3, 2, 1, 0 pont.

A pontosan és hibátlanul kitöltött adatsorokért 1 pont jár.

Hiányos vagy pontatlan adatsor: 0 pont.

2. A cikk szerzője idéz Szabó T. Attila válogatott tanulmányköteteinek egyikéből. Nevezze meg a kötet címét és a kiadás időpontját!

- a) A tanulmánykötet címe: Anyanyelvünk életéből
b) A tanulmánykötet kiadásának időpontja: 1970.

Adható: 2, 1, 0 pont.

A kötet címének pontos megnevezése: 1 pont

Az évszám pontos megnevezése: 1 pont.

Hiányos vagy téves adatért nem jár pont.

3. Adja meg a következő szavaknak a szövegbe illő rokon értelmű megfelelőjét!

- a) irdatlan: pl. óriási, roppant, hatalmas
b) posztumusz: pl. hátrahagyott; halála után nyilvánosságra hozott
c) ominózus: pl. baljóslatú, balszerencsés, végzetszerű, szerencsétlen, különös, feltűnő
d) serkentsen: pl. biztasson, késztesen, ösztönözzön, buzdítson, sarkalljon

Adható: 4, 3, 2, 1, 0 pont.

Minden helyes, találó rokon értelmű kifejezésért soronként adható: 1 pont.

Hiányos vagy téves kifejezésért nem jár pont.

4. Miként kapcsolódik az alábbi fénykép a cikk szövegéhez? Megállapításaiban legalább három, a cikkben szereplő vagy utalásszerűen benne lévő információra hivatkozzon!

Szabó T. Attila sírköve a kolozsvári Házsongárdi temetőben

Forrás: <http://proteo.cj.edu.ro/hazsongard/sirko>

Lehetséges válaszlelemek:

- Szabó T. Attila Kolozsvárott halt meg;
- a Házsongárdi temető Kolozsvárott van;
- a cikk említi a 'házsongárdi' szót;
- az Erdélyi Magyar Szótörténeti Tár IV. kötetének utolsó szócikke a 'házsongárdi';
- ez a kötet volt Szabó T. Attila életében megjelent utolsó szótárkötet;
- a szócikk – utólagosan – a szótárszerkesztő halálát vetítette elő.

Adható: 3, 2, 1, 0 pont.

1 információ: 1 pont.

2 információ: 2 pont.

3 információ: 3 pont.

5. Készítsen vázlatot az *Erdélyi Magyar Szótörténeti Tár* kiadásának történetéről! Törekedjen az információk, az időpontok közlésének pontosságára!

Lehetséges vázlat:

- 1975. I. kötet, (a szerkesztő 70 éves korában);
- 1984-ig II. III. IV. kötet (a szerkesztő életében megjelent kötetek);
- az I-IV. kötet Bukarestben jelent meg;
- 1993-ig (a szerkesztő halála és a romániai viszonyok miatt) szünetel a kiadás;
- 1993-tól Budapesten (az Akadémiai Kiadónál) újabb kötetek jelennek meg;
- az utolsó megjelent kötet a XII.;
- előkészítés alatt a zárókötet.

Adható: 4, 3, 2, 1, 0 pont.

6 érdemi vázlatpont: 4 pont.

5 érdemi vázlatpont: 3 pont.

4 érdemi vázlatpont: 2 pont.

3 érdemi vázlatpont: 1 pont.

2, 1, 0 vázlatpont: 0 pont.

6. A cikk szerzője Szabó T. Attilát „szeretve tisztelt apafiguraként” említi. Értelmezze és igazolja a megállapítás jogosultságát két-két jellemzővel!

Lehetséges tartalmi elemek:

- a kifejezés metaforikus értelmű;
- a kifejezés Szabó T. Attila emberi és tudósi nagyságára utal;
- a határozó és a jelző a tudóshoz fűződő érzelmi viszonyt jelzi;
- Szabó T. Attila szakmai és emberi szempontból is példakép;
- az elnevezést a páratlanul gazdag tudósi munka igazolja;
- főműve a legnagyobb magyar szótár;
- nagyhatású tanáregyéniség és tudósnevelő;
- az általa kezdett munkát tanítványai folytatták;
- erdélyi kollégái róla nevezték el az MTA határon túli kutatóállomását (*Szabó T. Attila Nyelvi Intézet*).

Adható: 4, 3, 2, 1, 0 pont.

A kifejezés értelmezéséért adható: 2, 1, 0 pont.

A kifejezés jogosultságáért adható: 2, 1, 0 pont.

7. Milyen jelentéseket sűrít magába a cikk címe? Térjen ki a cím nyelvtani-mondattani sajátosságaira és lehetséges jelentéseire is!

Lehetséges tartalmi elemek:

- a cím tényrögzítő jellegű;
 - a cím: birtokos szerkezet *vagy* a cím: hiányos mondat (hiányzik az igei állítmány);
 - a hiányos szerkezet figyelemkeltő;
 - a hiány pótlása az olvasó feladata;
 - a cikk keretes, bevezető része – visszautalva a címre – a születési évfordulót hangsúlyozza;
 - a cikk zárógondolata Szabó T. Attila munkásságának élő voltát hangsúlyozza;
-

- a cím egyszerre utal az évfordulóra és a száz éve velünk élő tudósi életműre.

Adható: 4, 3, 2, 1, 0 pont.

A cím nyelvtani-funkcionális sajátosságaiért adható: 2, 1, 0 pont.

A cím lehetséges jelentéseiért adható: 2, 1, 0 pont.

8. Milyen viszonyban áll a cikk szerzője az írás tárgyával, témájával? Megállapításait a cikk műfaji sajátosságaival és nyelvi-stilisztikai jellemzőkkel támassza alá!

Lehetséges tartalmi elemek:

- a szöveg műfaja emlékező, tisztelgő esszé, esszé-tanulmány, kisesszé, cikk;
- tárgyilagosság és a tiszteletből fakadó érzelmi elfogódottság egyszerre jellemzi az írást;
- a szerző törekszik az életút és a tudósi pálya legfontosabb tényeinek rögzítésére;
- pontos és tárgyilagos az adatközlés;
- az érzelmi azonosulást jelzik a metaforikus kifejezések;
- a szókészlet és előadásmód a cikk végén egyre emelkedettebbé válik;
- a szöveg retorikai felépítése, hangneme a tárgyilagostól halad a személyes-patetikus felé;
- nyelvvelő folyóiratba és nyelvvelő beállítódással készül.

Adható: 4, 3, 2, 1, 0 pont.

A műfaj és a műfaji sajátosság megnevezésért adható: 2, 1, 0 pont.

A nyelvi-stilisztikai sajátosságokért adható: 2, 1, 0 pont.

Ha kiderül a válaszból, hogy a cikk szerzőjét nem vagy rosszul azonosítja a vizsgázó, akkor a megoldás minőségétől függően 0, 1, 2 pont adható.

9. Hasonlítsa össze az alábbi szócikkeket! Miben áll az *Erdélyi Magyar Szótörténeti Tár* sajátossága? Legalább három érdemi, csak a *Tár*ra jellemző megállapítást tegyen!

Magyar Értelmező Kéziszótár	Erdélyi Magyar Szótörténeti Tár
dúl-fúl tn ige Morogva, csapkodva dühöng (magában). <i>Dúlt-fült mérgében.</i>	dúl-fúl mérgeződik, dühöng; a turba de mînie; toben, wüthen. 1628: ot Setalt, panaszkodot, dult, fult, hogy Im nem tudunk megh alkünni veszekedwnk az ket Legeny feleol [Kath.] 1636: monda Koházi Kathalin Te ven szákálu szekely cziak heyaba(n) dülz fulz, mert az migh elek, addigh ne(m) czinalz ot házát, hane(m) ha megh halok [Mv; MvLt 290. 65a].

Lehetséges válaszelemek:

- széles körű tudományos használhatóság;
- román és német nyelvű jelentésmegadás;
- történeti hivatkozások;
- a nyelvtörténeti változások érzékeltetése;
- a hivatkozott előfordulások széles köre;
- pontos utalás a fellelhetőségre;
- nem tartalmaz szófajmeghatározást;
- nem köznyelvi, hanem történelmi példákat említ.

Adható: 3, 2, 1, 0 pont.

1 helytálló válaszelem: 1 pont.

Téves, hiányzó válasz: 0 pont.

10. Fejtse ki a 4. bekezdésben olvasható harmadik idézet hasonlatát három-öt mondatban! („A mai nyelvművelő mozgalom sem akar más célt szolgálni...”)

Lehetséges tartalmi elemek:

- komolyság: szakmai magatartás
- nyelvhasználat: munka
- nyelvművelés – szakmára nevelés
- különféle szakmák sorolása – a nyelv mindenkié
- az igényes nyelvhasználatnak magától értetődőnek kellene lennie, de nem az.

Adható: 6, 5, 4, 3, 2, 1, 0 pont.

Három vagy több helytálló válaszelem: 3 pont.

Két helytálló válaszelem: 2 pont.

Egy helytálló válaszelem: 1 pont.

A megfogalmazás minőségétől függően további: 3, 2, 1, 0 pont.

SZÖVEGALKOTÁS

Nyelvi és szerkezeti szempontból értékelni csak az adott három téma valamelyikéről szóló dolgozatot lehet.

Ha a jelölt egynél több (kettő vagy három) szövegalkotási feladatot old meg, és választását nem jelöli egyértelműen (nem húzza alá, melyiket választotta vagy nem húzza át a szerinte érvénytelen megoldást), akkor a javító tanárnak a vizsgadolgozatban szereplő megoldások közül sorrendben az első megoldást kell értékelnie.

A SZÖVEGALKOTÁSI FELADAT ÉRTÉKELÉSÉNEK ELVEI

A lehetséges tartalmi elemek felsorolása nem jelenti azt, hogy a helyes feladatmegoldásban valamennyi elemnek szerepelnie kell. A lehetséges tartalmi elemekben adott választól eltérő minden jó megoldás értékelendő!

1. A szövegalkotási feladatok értékelése a teljesítménytartományokban közölt kritériumok, valamint az adott feladathoz tartozó lehetséges tartalmi elemek figyelembevételével történik.
2. A javítási-értékelési útmutató leírja a tartalmi minőségre (elérhető: 20 pont), a szerkezetre (elérhető: 20 pont) és a nyelvhasználatra (elérhető: 20 pont) adható pontok három teljesítménytartományát. A teljesítménytartományokon belül az értékelő dönt az elért pontszámról.
3. Az értékelő tanár a dolgozatban jelöli a szövegalkotási, a nyelvhelyességi és a helyesírási hibákat. A jelöléshez, valamint a helyesírási hibák pontozásához a mellékletben közöltek az irányadók.
4. Az értékelő tanár a vizsgázó összpontszámát a szövegalkotási feladat végén található táblázatban rögzíti.

ÉRVELÉS, EGY MŰ ÉRTELMEZÉSE, ÖSSZEHASONLÍTÓ ELEMZÉS**TARTALMI KIFEJTÉS****Elérhető 20 pont****(20–15 pont)**

A dolgozat a választott témáról szól, és megfelelő tájékozottsággal, gondolati érettséggel, tartalmasan fejti ki a megjelölt kérdést (szempontot, problémát, összefüggést).

A téma megközelítése világos, átgondolt, az értelmezés, a kifejtés tájékozottságra, a vizsgázó tudásának meggyőző alkalmazására utal (*pl. a tárgyi elemek, a fogalmak, az utalások helytállóak, meggyőzőek*).

A lényegi állítások kifejtettek, a példák, hivatkozások relevánsak, a gondolatok hihetőek, meggyőzőek (*pl. az állításokat támogató érvek közül egy sem alapul fogalmi, logikai tévedésen*).

A vizsgázó írásművében tanújelét adja ítélőképességének, kritikai gondolkodásának.

Az írásmű tartalmaz személyes reflexiókat, kifejtett véleményt, álláspontot.

(14–9 pont)

Az írásmű lényegében tartja magát a tételben megjelölt kérdéshez (szemponthoz, problémához, összefüggéshez).

A dolgozatban váltakoznak a témához tartozó gondolatok és a témától eltérítő kijelentések. A kifejtés tárgyi elemei (*pl. fogalmak, utalások, példák*) zömükben helytállóak. Az írásmű mégsem tükrözi írója kellő mélységű és részletességű tudását az adott témáról, ezért nem elég meggyőző. Előfordulhat egy-két fogalmi, tárgyi félreértés.

Az érvek nem mindig támasztják alá kellő mértékben az állításokat, azok nem elég világosak és/vagy értelmesek.

A személyes reflexió, az álláspont kifejtése keveredik az általános megfogalmazásokkal.

(8–1 pont)

A kérdéssel (szemponttal, problémával, összefüggéssel) kapcsolatos értelmes kifejtés helyét gyakran az általánosságok, esetenként fogalmi, tárgyi tévedések foglalják el.

A vizsgázó állításainak magyarázata és kifejtése helyett ismétlésekbe bonyolódik.

Logikai érvelése gyenge vagy hibás; kevés a releváns példa, utalás.

Elfogadható önálló véleményt az írásmű nem tartalmaz, így nem képes meggyőző lenni.

A SZÖVEG MEGSZERKESZTETTSÉGE**Elérhető: 20 pont****(20–15 pont)**

Az írásmű egészének felépítése megfelel a feladatban megjelölt műfajnak, a témának és a témáról közölt gondolatoknak.

Az írásműnek – a tartalmi kifejtés logikájával összhangban – van eleje, közepe és vége: a téma felvezetése, kifejtése és lezárása elkülöníthető egymástól. A nagy szerkezeti részek arányosak.

A felépítés egésze meggyőző, világos, logikusan előrehaladó, az állítások és gondolat-egységek világosan kapcsolódnak egymáshoz. A kifejtés, ha a gondolatmenet indokolja, további egységekre is tagolódik.

A globális és lineáris kohézió egyaránt megvalósul a szövegben.

Az írásmű megtartja az adott terjedelmet.

(14–9 pont)

Az írásmű minden fontos részt (felvezetés, kifejtés, lezárás) tartalmaz, de azok aránya, egyensúlya helyenként megbillen (*pl. túl hosszú bevezetés, túl rövid, jelentéktelen befejezés*).

A felépítés olykor következetlen, a gondolatmenetet helyenként indokolatlan váltások, kitérők jellemzik, nem mindig elég világos a részek közötti összefüggés *(pl. előfordul a nyelvi kapcsolóelemek kisebb bizonytalansága)*.

A vizsgázó nem fektet elég hangsúlyt arra, hogy a fontos dolgokat kiemelje, elválassza a kevésbé lényegesektől *(pl. az olvasó szerkezeti hiányt érzékel vagy a szöveg néhány bekezdése akár elhagyható)*.

(8–1 pont)

Az írásműnek nincs igazán eleje, közepe és vége – nem halad egy meghatározható irányba. A gondolatmenet lényegében zavaros *(pl. csapongás, ismétlődések)*.

A szerkezet alapvető hiányossága, hogy a főbb gondolatok nem különülnek el világosan egymástól.

Az író „elvész” a dolgozatban, mert állandóan változtatja annak irányát: alapvető szövegösszefüggésbeli hiányosságok mutatkoznak *(pl. logikai hézag, felesleges ismétlés, alanyváltás, túlbonyolított mondatok)*.

A globális és lineáris kohéziót megteremtő eszközöket *(pl. kötőszavak, névmások, névelők, utalószavak)* nem vagy rosszul használja – az írásmű szétesővé válik.

A terjedelem kirívóan rövid.

NYELVI MINŐSÉG

Elérhető: 20 pont

(20–15 pont)

Az írásmű nyelvi, stiláris regisztere, hangvétele egészében megfelel a témának, a vizsgahelyzetnek, a személyes véleménynyilvánításnak.

Írója egyértelműen, folyékonyan, gördülékenyen fogalmaz. Az írásmű külön értéke az egyéni hangvétele, az élvezetes, leleményes stílus.

A mondatfajta(k) (tartalmi és szerkezet szempontból is) kellő változatossággal szerepelnek az írásműben.

A szókincs szabatos, pontos, a stílus kifejező. A szóhasználat választékossága lehetővé teszi az értelmes gondolatközlést.

(14–9 pont)

Az írásmű nyelvi, stiláris regisztere lényegében megfelel a téma és a vizsgahelyzet követelményeinek. A szóhasználat általában pontos, szabatos, de olykor a köznyelvi normától eltérő szóhasználat *(pl. szleng, vulgáris köznyelv, anakronizmus, nyelvi-gondolkodási panel, homályosság)* nehezíti a megértést.

A mondatszerkesztés helyenként nem eléggé változatos.

Nyelvi-nyelvtani hibák is előfordulnak a dolgozatban *(pl. egyeztetésben, vonzathasználatban)*.

(8–1 pont)

Az írásmű nyelvi regisztere csak részben felel meg a téma és a vizsgahelyzet stiláris követelményének *(pl. a hangvétele élőbeszéd jellegű, nem felel meg az írott művel szemben támasztott igényeknek, követelményeknek)*.

A szegényes szókincs, esetenként a tartalmi jellegű szótévesztés, a szintelen stílus (vagy a dagályosság) akadálya az árnyalt kifejezésnek.

A mondatszerkesztés nem igényes *(pl. az egyszerű mondatok túlsúlya, hosszadalmas összetett mondatok)*.

Gyakran fordul elő nyelvi-nyelvtani hiba az írásműben *(pl. az egyeztetésben, a vonzathasználatban, az igeragozásban)*.

Érvelés

„De ifjú kedvem forró vágya más:
Jövőmbé vetni egy tekintetet.
Hadd lássam, mért küzdök, mit szenvedek.”

(Madách Imre: *Az ember tragédiája*. Harmadik szín)

A jövő kutatása, a jövő megismerésének vágya vélhetően egyidős az emberiséggel, a különféle jövőképek bemutatása műalkotásoknak is gyakori tárgya. Mutassa be két mű (pl. regény, dráma, film, lírai alkotás) jövőről alkotott elképzeléseit! Szeretné, ha ezek beteljesednének? Miért igen, miért nem?

Szövegközlés: Madách Imre: *Az ember tragédiája*. A kötetet szerkesztette, a mű szövegét sajtó alá rendezte és a jegyzeteket összeállította Kerényi Ferenc. IKON Kiadó, Budapest, 1992. 27. o.

Lehetséges példák és tartalmi elemek:

A dolgozat értékelését nem befolyásolhatja az, hogy a vizsgáló milyen, számára vonzó vagy nemkívánatos jövőképet fejt ki. Elvárható a jelennel való összevetés, a mához képest történő fejlődés/visszafejlődés említése. Az igényes dolgozat a világ minél több szegmensére figyel (pl. személyközi viszonyok, munka, szabadidő, nyelv, technika, érzelmek).

- a végítélet vízióját a Bibliában a *Jelenések könyve* tartalmazza;
- az apokalipszis képei jelennek meg Petőfi forradalmi látomásköltészetében (pl. *Levél Várady Antalhoz, Az ítélet, Egy gondolat bánt engemet*);
- a 20. századi ember apokaliptikus látomása Pilinszky János *Apokrif* című költeménye;
- a jövő vízióját tárja elénk Madách Imre *Az ember tragédiája* című drámai költeményének 12. és 14. színe;
- az eljövendő boldog és igazságos jövő feltételeit sorolják a 19. század magyar lírájának programversei (pl. Vörösmarty Mihály: *A Guttenberg-albumba*; Petőfi Sándor: *A XIX. század költői*; Vajda János: *Credo*);
- az utópiák az eszményi társadalom rajzát adják (pl. Platón: *Az állam*; Morus Tamás: *Utópia*; Campanella: *Napváros*);
- az ellenutópiák a megvalósult vagy lehetséges társadalmi torzulásokat vetítik a jövőbe, a képzelet világába (pl. Swift: *Gulliver*; Orwell: *1984, Állatfarm*; Zamjatin: *Mi*; Bradbury: *Marsbéli krónikák*);
- az antiutópiák másik változata a technika, az ipari állam mindenhatóságának rémképét festi (pl. Huxley: *Szép új világ*);
- a tudományos-fantasztikus regények, a sci-fik a technika lehetséges új vívmányait vetítik a jövőbe (pl. Jókai, Verne, Asimov, Lem, Hoyle, Clarke regényei, Spielberg és mások filmjei, regényadaptációi);
- filmes antiutópiák (pl. *1984, 451° Fahrenheit*);
- filmes jövő-képek (pl. *2041, Werckmeister-harmóniák, Mátrix*).

Egy mű értelmezése

Értelmezze Móricz Zsigmond novelláját! Vizsgálja meg, milyen jelentéstöbblettel gazdagodik a mű során a címben jelölt kifejezés! Elemzésében térjen ki arra is, hogy a novellában megjelenített egyedi élethelyzet miként válik jelképes értelművé!

Móricz Zsigmond: Égi madár

A dárdás vaskerítésen kidagad az orgona virágtömege. Bent vidám csoportok*, kövér lombú tavaszi fák. A gondnok azt akarja, hogy a város szegényháza olyan legyen, mint a földi paradicsom.

Az öregek lassan üldögélnek a fapadokon. A város összeszedte koldusait, hogy ne szégyenítsék az élő polgárokat. Jó házat, szép kertet, ételt ad nekik. S az agok ülnek és hallgatnak, kérődzik az elmúlt életet, és hallgatnak s ülnek.

Apácaforma kedves nővér szelíden megy végig közöttük, a gondviselés. Mindenkihez van egy szava, unalmasan szelíd, közömbösen jóságos:

– No, Illyés bácsi, hogy vagyunk, hogy?

Az agg ráriad. Nedves szeme mélyén tűz gyullad. Indulat. Rekedt düh:

– Miért nem szabad innen kimenni?

Vágy és gyűlölet szikrázik benne.

– No, csöndesen.

– Nem vagyok én elítélve! Nem vagyok én rab!

Az udvar minden megtépett öreg népe rettenve néz oda. A kirobbanó jaj mindnyájukat megreszketteti.

– Jó itt magának...

– Hogy meri azt mondani?... Be vagyok zárva, mint egy életfogytiglani... Mondja meg, hogy börtönben vagyok...

Liheg és fúj. Tüdeje, mint egy rossz harmonika, sípol. Vad indulat rázza.

– Miért nem engednek ki?... Sétálni akarok az Isten mezején.

– Fáradt maga, kedvesem, elég magának a virágos kert: nézze, ez az élet... Mit csinálna odakint. Pihenjen meg, nyugodjon.

– Adjátok ide a hosszú országutat a csillagokig. Nem akarok itt körbe-körbe szédelegni a ti tömlöcötökben; a jegenyés országutat akarom az ég alatt.

– Ott csak ázna, fázna. A házak kapuján koldulna.

– Mi közötök hozzá, ha ázok, ha fázok? Alamizsnát adnak.

– Illyés bácsi... Árokparton pusztulna el. Itt a szép tiszta ágy, a meleg étel, az öregség kényelmes nyugalma.

– Nem öltem, nem gyilkoltam. Nem vétettem senkinek. Visszaéltek az öregségemmel.

Csendőrszuronyokkal őriztek. Mért nem szabad innen kimenni? Én itt megrögzöttem.

– Ne kínozza magát.

– Bezártatok az örök életre? Elvettétek a szabadságomat? Bedobtatok ide a kerítésen belül?

Nem akarok itt senyvedni. Élni akarok.

– Inni akar, Illyésem. Pálinkát akar.

– Pálinkát akarok!... Emberi jussom... Azt akarok, ami jólesik... Az úton akarok járni.

Heverni a szép ibolyák között. Gyalogolni akarok az országúton, és dalolni a vándor énekét. Mint a madarak... De ti megfogtatok, elvettétek a szabadságomat. Eleven hullát csináltatok belőlem.

Gyilkosok, hóhérok. Nem kell az élet, ha nincs szabadság.

Az öregek remegve néztek rá. Mindnek rezeg lila ráncos keze, pillog megfáradott szeme. Az élet szele zuhog végig rajtuk. Megfázva néznek, sivatagul. Bólogatnak, néznek. Révedve remegnek agg társukra, akiben még maradt életszíkra. Ők már megnyugodtak. Emberek. Már önekik semmi sem kell, csak a déli ebéd, az esti falat, a csöndes ágy. A dohos ház nyugalma, ahol se gond, se bú. Semmi, semmi, csak a pusztaság.

– Égi madár vagyok... Repülni akarok. Isten fia vagyok: nyissátok meg az ajtót!

Tépi a ruhát, marcangolja magát. Vére kopogtat a megpattanó szem hártáján.

– Halhatatlan lelkem van. Enyém a nagy világ... De rám rohant, letépett az élet...

Eresszétok ki az égi madarat.

Kitárja karjait, kiszáradt csillagtépő kezeit a Halhatatlanság felé.
 Az emberi test börtönéből ki a tágas Mindenségbe rivall.
 Szűk az Élet börtöne. A vágy a bátor és érthetetlen Kozmoszt markolja. Micsoda kurta határok. Micsoda boldogtalan lét ez itt. Ki, ki a test záraiból a Mindenség mezőire.
 Oh, én szegény égi madár e földön.

(1935)

Szómagyarázat:

* virágágyak

Szöveggözlés: Móricz Zsigmond: *Novellák IV.* A szöveget gondozta és a jegyzeteket készítette H. Bagó Ilona. Osiris Kiadó, Budapest, 2003. 225-226.

Lehetséges tartalmi elemek:

- a jelzős szerkezetű címnek a maga konkrétságában is már erős a másodlagos jelentése, konnotációja;
- kifejezés alaptagja, a madár az egyik legősibb, leggyakoribb toposz: (többek között) a szabadság jelképe;
- a jelző felerősíti a jelzett szó konnotációját: a végtelenséget hangsúlyozza;
- a jelzős kifejezés a címen kívül háromszor fordul elő a szövegben;
- a megszólaló öreg először önmagát azonosítja az égi madárral – az azonosítás alapja az Istentől kapott szabadság;
- a kifejezés másodszeri, felszólító módú kontextusban való felbukkanása a környezetnek szól, a szabadság megélésének lehetőségére és kötelességére szólít fel;
- a novella záró mondata elégikus hangvételű;
- a címben jelölt kifejezés a zárlatban egyszerre vonatkozik a szereplőre, az elbeszélőre és tágan értelmezve az olvasóra: az ember csak korlátozottan élheti meg a földön szabadságát és szabadságvágyát;
- a novellában az egyedi életsors fokozatosan tágul egyetemes érvényűvé;
- az egyedítés eszközei: a környezetrajz; a dialógus létszerúsége, élőbeszédet hangsúlyozó volta; a név – Illyés – megadása; utalások az öreg korábbi életmódjára;
- az általánosítás eszközei: a szereplőket csak életkoruk és foglalkozásuk jellemzi; a köznapi fogalmak jelképpé tágítása; az ember és az égi madár fogalomkörének értelmezése; a nagybetűs szóalakok (pl. *Kozmosz, Mindenség, Élet, Halhatatlanság*).

Összehasonlító elemzés

Hasonlítsa össze Juhász Gyula és József Attila költeményét! Milyen jelentéstartalmak kapcsolódnak a két alkotásban a nyár toposzához? Értelmező összevetésében térjen ki a két költemény képalkotásának sajátosságaira, a beszédmód különbözőségeire is!

Juhász Gyula: <i>Magyar nyár 1918</i>	József Attila: <i>Nyár</i>
Pipacsot éget a kövér határra A lángoló magyar nyár tűzvarázsa.	Aranyos lapály, gólyahír, áramló könnyűségű rét. Ezüst derűvel ráz a nyír egy szellőcskét és leng az ég.
A Tisza szinte forr, mint néma katlan, Mít izzó part ölelget lankadatlan.	Jön a darázs, jön, megszagol, dörmög s a vadrózsára száll. A mérges rózsza meghajol – vörös, de karcsú még a nyár.
Selyem felhői sápadt türkisz égnek, Bolyongó vágyak mély tűzében égnek.	

<p>S a végtelen mezőkön szőke fényben Kazlak hevülnek tikkatag kövéren.</p> <p>Fülledt a csönd, mint ha üres a kaptár, Keleti lustán szunnyad a magyar nyár.</p> <p>Mi lesz, ha egyszer szikrát vet a szalma, És föllángol e táj, e néma, lomha?</p> <p>Ha megutálva száz here pimaszt már, Vihart aratva zendül a magyar nyár?</p> <p>(1918)</p>	<p>Ám egyre több lány buggyanás. Vérbő eper a homokon, bóbiskol, zizzen a kalász. Vihar gubbaszt a lombokon.</p> <p>Ily gyorsan betelik nyaram. Ördögsekéren hord a szél – csattan a menny és megvillan kék, tünde fényel fön a tél.</p> <p>(1934)</p>
---	--

Szövegközlés: *Juhász Gyula összes költeményei*. Szerkesztette Péter László. Osiris Kiadó, Budapest, 2002. 450-451. o. *József Attila összes versei*. A szöveggondozás Stoll Béla munkája. Osiris Kiadó, Budapest, 2000. 304. o.

Lehetséges tartalmi elemek:

- Juhász Gyula költeménye a jelzővel és az évszámmal a címben konkretizál; József Attila címadása általános szinten marad;
- a látvány elemei Juhász Gyula versében konkrétan megnevezett tájhoz (Tisza, Alföld) kapcsolódnak; József Attila költeményében apró képekből áll össze a látvány;
- a nyár-toposzhoz mindkét esetben az érettség, a beteljesülés, a teljesség képzete társul;
- mindkét költeményben – az évszak ábrázolási hagyományának megfelelően – a vörös-piros szín az uralkodó;
- a Juhász Gyula-vers alapvetően impresszionisztikus igei metaforákra, megszemélyesítésekre épül (pl. *pipacsot éget...*; *kazlak hevülnek...*);
- a József Attila-i képalkotás egyik sajátossága a metatézis, a képi elemek egymástól való elválasztása (*Ezüst derűvel ráz a nyír*);
- a kijelentő mód látszólagos szenvtelenségét a Juhász Gyula-versben a két kérdés töri meg, József Attilánál pedig a két (gondolatjellel jelölt) elhallgatás;
- a szerkezeti-retorikai felépítés mindkét műben hasonló: a természeti látvány bemutatását következtetés levonása zárja;
- Juhász Gyula végkövetkeztetése forradalmi-társadalmi érvényű, József Attilaé a személyességében is általános emberi sorsra vonatkozik.

MELLÉKLET

A szövegalkotási, a nyelvhelyességi és a helyesírási hibák jelölése

Bekezdés jele: fordított z-betű.

Nincs új bekezdés (álbekezdés):

Szövegbeli hiány jele: √

Egyéb szövegalkotási hiba jele: -----

Tartalmi hiba: _____

Szórend, mondatrend, a bekezdések sorrendje: 1. 2. 3.

Logikai hiba, ugrás a mondatok (tagmondatok) között: →

Logikai hiba, ugrás a bekezdések (a szöveg nagyobb egységei) között: ↯

Logikai vagy nyelvi ellentmondás: ↔

A nyelvhasználati hibák jelölése: ~~~~~~

Egybeírás jele: ⊕

Különírás jele: ⊖

A helyesírási hibák jelölési formái: durva hiba: 3 vonalas aláhúzás, súlyos hiba: 2 vonalas aláhúzás, egyéb hiba: 1 vonalas aláhúzás; a hibapont száma a margón a hibával egy sorban (ismétlődő hiba esetén az első előforduláskor).

Az íráskép értékelése

Teljesítményszintek

Az íráskép rendezett, olvasható: nincs levonás.

Az íráskép rendezetlen: –1 pont.

Pongyola ékezethasználata: –1 pont

Az íráskép helyenként nehezen olvasható, általában rendezetlen: –2 pont.

Az íráskép zömében alig olvasható és/vagy értelemzavaróan rendezetlen: –3 pont.

A helyesírási típushibák pontozása

Durva hiba (3 pont)

1. A mássalhangzók időtartamának hibás jelölése közhasználatú szavakban
2. Az összeolvadás, a részleges hasonulás, az írásban jelöletlen teljes hasonulás és a kiesés hibás írásmódja
3. Kezdőbetűk tévesztése közhasználatú tulajdonnevek esetében (pl. *Magyar Tudományos Akadémia, Természet Világa*)
4. Kezdőbetű tévesztése melléknevek és egyelemű tulajdonnévből képzett melléknév esetében (pl. *francia, balatoni, adys*)
5. Igekötős igék hibás írása
6. Az *ly - j* hibás írása, az *ly - j* tévesztése szótöbben és toldalékban, az *ly - j* hiánya vagy kiejtés szerinti jelölése közhasználatú szavakban
7. Tagadószó egybeírása az igével
8. Felszólító módú igealakok hibái

Súlyos hiba (2 pont)

1. Közhasználatú szavak/összetett szavak különírása, illetve szókapcsolatok egybeírása
2. Közhasználatú szavak elválasztása
3. Magánhangzók időtartamának tévesztése közhasználatú szavakban és toldalékokban

Egyéb hiba (1 pont)

1. Nem közhasználatú szavak durva és súlyos hibái
 2. Köznevek kezdőbetűjének tévesztése (pl. *világháború*)
 3. Kezdőbetű tévesztése több elemből álló tulajdonnévből képzett melléknév esetében (pl. *Nagy-New York-i, budapest – bécsi, Csokonai Vitéz Mihály-os*)
 4. Betűtévesztés.
-

Központozási hiba (összesen maximum 5 pont)

1. Mondatzáró írásjelek; tagmondatok közötti írásjelek; mondatrészek közötti írásjelek hiánya vagy téves jelölése
2. Egyéb írásjelek hiánya vagy téves jelölése

A helyesírási hibapontok kiszámítása

Fontos, hogy a helyesírási hibák jelölése tájékoztasson a hibák minősítéséről is.

Ismétlődő hibáért minden hibatípusban csak egyszer számítható hibapont. Csak az ugyanabban a szóban elkövetett megegyező hiba és a központozási hibatípus számít ismétlődő hibának.

A közhasználatú szó fogalma bizonyos fokig környezet- és műveltségfüggő. Megítélésében meghatározóak a középiskolai tanulmányok, ugyanakkor a vizsgatárgy fogalomkincese közhasználatúnak tekintendő (pl. *metafora*).

A nyelvhelyességi hiba nem helyesírási hiba.

Az idézetekben elkövetett helyesírási hibákat ugyanúgy durva, súlyos és egyéb hibatípusba soroljuk, ha a vizsgázónak volt lehetősége az idézet szövegének ellenőrzésére. Ha a jelölt emlékezetből idéz, és esetleg hibát vét, hibáit soroljuk az egyéb hibák közé. A költői–írói helyesírás átvétele a tanuló saját szövegében nem hiba, ha az idézet jelölt, szó szerinti; amennyiben jelöletlen és/vagy tartalmi idézet, akkor a hibának megfelelő pontszámot vonjuk le.

A helyesírási hibákat a szövegértési és a szövegalkotási feladatokban együttesen kell figyelembe venni.

A vizsgázó összpontszámából maximum 15 vizsgapontot lehet levonni. (Tehát 31 vagy annál több hibapont esetén is értelemszerűen 15 vizsgapontot.) A helyesírási hibapontok átszámítása vizsgaponttá a következő módon történik:

Hibapont	Levonás
1–2	0
3–4	1
5–6	2
7–8	3
9–10	4
11–12	5
13–14	6
15–16	7
17–18	8
19–20	9
21–22	10
23–24	11
25–26	12
27–28	13
29–30	14
31-	15